

ПРЕД ЛИЦЕМ ИШЧЕЗЛОГ И НАДИРУЋЕГ БЕОГРАДА

Мирко Магарашевић, *Београдске башице*, Мала библиотека СКЗ, Београд, 2019

У силној ларми којом нас деценијама, час слабије, час јаче, али без престанка, само собом заглушује свако *данас*, не бисмо ни слутили колико слојева, и који све смисао, може да има, људско сећање, да нас на то с времена на време не опомене понека умна евокативна књига. Тривијална истина да свој једини земни живот живимо у *свом времену* није никакво оправдање да се покоримо диктату самодовољне садашњице, да се одамо хедонистичком и интересном култу њене свакодневице и затворимо у њеном, естетском, вредносном и духовном хоризонту. Јер свако наше *данас*, сваки актуелни тренутак наше егзистенције, јесте уједно наше минуло *сујера* и наше будуће *јуче*, па, отуд, сваки заборав и прекид веза с властитом прошлошћу не само да такво постојање чини аутистичним, претварајући га у голо физичко трајање, већ и добрано брише разликовну хуману димензију личног, друштвеног и националног живота у најширем регистру биолошког диверситета. Поготову, програмирани заборав удружен са деструкцијом и пословичним немаром, који је у српском духовном простору обележио целу недавно окончану епоху, да би се двехиљадитих јавио у радикалнијем и агресивнијем виду него икада раније.

Предоченом стању одазива се овом приликом песник, есејиста, критичар, преводилац и путописац Мирко Магарашевић књигом махом евокативно усредсређених медитативно-лирских и наративних записа *Београдске башице*, пропраћеном упутном херменеутичком речју Душка Бабића, такође, песника, есејисте и критичара. *Београдске башице* сачињене су од четири композиционе целине лабаво повезане тематиком старовремског Београда. После антологијске пролошке приче „Три Доситејева јутра” следе три хронолошки поређана циклуса прозних записа, с временски клизним, а садржински променљивим исходиштем унутар истога, ширег просторног оквира. У првом циклусу је, на предањској и

фото-документарној подлози рукописа, оживљен међуратни Београд прошлог века, са снимцима знаменитих личности уметничког, књижевног и пословног живота (Паја Јовановић, Урош Предић, Стјепан Колесњиков, Милош Црњански, Дамјан Бранковић – пишчев деда) и призивима градских улица, трамваја, ресторана и, нарочито, тајанствених скривених башта што „крију сени оног ван времена измештеног Београда у коме се знао ред ствари и где су познанства прерасла у пријатељства, а дружења у незабораве”. У другом циклусу писац се окреће свом детињству и најранијим сећањима на доживљаје, ликове, амбијент и атмосферу из породичног круга. Евоцирајући у форми кратке приче напетости и узбуђења везане за несвакидашње, махом празничке тренутке и дечачку зачараност у привлачном, али још неразумљивом свету, уметнина раскошног породичног дома у веристичко-фантастичком проседеу новелистичког жанра, Магарашевић у овом кругу тематизује сопствено одрастање у крилу просвећене старе грађанске породице, видно изопштене у новим приликама репресивног друштвеног поретка по окончању Другог светског рата. У трећем циклусу, опет низу медитативно-лирских сведочења, писац евоцира догађаје из неформалног књижевног живота у којима је, од најранијих стваралачких дана до зрелог доба, и сам учествовао – сусрете, разговоре, дружења – завештавајући нам драгоцен исечак из панораме нетом ишчезлог књижевног Београда сачињен од личних успомена на Васка Попу, Миодрага Павловића, Јована Христића, Павла Зорића, Слободана Ракитића, Мирослава Савићевића, Наду Шербан и др., али и на Робера Мартоа и Гинтера Граса, из њихове раније животне и стваралачке доби, а приликом њихових посета Београду.

Запажање Душка Бабића, уже везано за први медитативно-лирски циклус *Београдских баштиа*, могло би безмало да важи за целу Магарашевићеву књигу:

У првом слоју сећања и промишљања, Београд је реални топос, са конкретним грађевинама, улицама, кућама, личностима, догађајима [...], али је већ од првих записа јасно да Магарашевић не пише хроничарски него поетско-есејистички „бедекер” старог Београда, везујући за њега шира, општија значења.

Видећи Београд Магарашевићевих сећања, сведочења, промишљања и прича као „место суочења са собом и место сусретања са тајанственим дубинама света, историје и човека”, исти критичар корак даље и сâм потврђује назначену опаску: „Ту линију размишљања писац, на различите начине, провлачи кроз целу књигу”. Три су главна мотива око којих Магарашевић у овој књизи развија идеју човекове егзистенцијалне, историјске и културне самоспознаје: сâм Београд, и то двојачко – у свом повлашћеном конфигурацијском виду и у свом антиномично раздешеном

урбаном бићу; насловни мотив градске баште, са вишеструком симболиком; феномен сећања и његов животни и филозофски смисао.

Сравњујући неисказану визију последњег Доситејевог *сна* из пролошке приче, готово опипљиву слутњу у часу оностраног прекорачења о сублимацији *свећа* што је чинило лични и национални идеал великог подвижника и прибављало основни смисао његовом животном прегнућу, и исказ „Вечни су само видици Калемгдана” из једног есеја Милоша Црњанског о Београду, апострофиран у запису „Шта је *вечно* за Црњанског”, читалац лако увиђа да Магарашевић у свом медитативном доживљају Београда закорачује у стопе својих поетичких узора, односно великих миљеника из националне књижевне традиције. За разлику од Велмар Јанковићевог етнопсихолошки и културолошки обојеног *Пољуда с Калемејдана*, калемегдански *видици* Црњанског буде превасходно мисао о пролазности историјских збивања и човекових цивилизацијских постигнућа, а немоли знакова његовог индивидуалног постојања, наспрам вечности природно-космичког поретка белодано сагледиве са тог *бреја за размишљање*, „са понето и завршно сапетог шумадијског грена”. А та вечност, опет, вечност калемегданских видика, пред Магарашевићем запућеним трагом Црњанског буди, знатно више од меланхолије готово подразумевиве пролазности, низ болних и загонетних питања:

Често, као и дедови моји, и ја онемео стојим на рубу тла над двама рекама. И отуда, без гласа, премећем по мислима питања старија од мене и старија од Црњанског. [...] Хтео бих, а не могу рећи докле ме воде та питања која ми се, каткада, као бол и грлом стегнут јецај, враћају из даљине панонске. Да ли ме то и сви моји покојни отуда нешто питају? Шта да им одговорим пред олтаром промичућег Дунава?

Иако у датом фрагменту сведена у оквир пишевог породичног порекла – које је, као и Доситејево и Милоша Црњанског, пречанско – та и таква питања не тичу се само њега већ и Београда, и „сваког од нас”, а могу се, преформулисана, срести у целој Магарашевићевој књизи. Она су свакојака, понајчешће метафизичка, егзистенцијално-онтолошка и телеолошка, јер „те даљине [...] могу свашта да запитају; а најпре упитом о смислу живота, његовим разлозима, његовом коренима”. И ако, на пример, у насловном запису пренебрегнемо цитат из песме Црњанског „Мрамор у врту”, као дискретно поклоњење лепоти женске пути, на Магарашевићев одзив великом песнику наићи ћемо на бројним местима где се његова реч уопште и не помиње, па чак ни алузијом не призива. То су сва она места где се у Магарашевићевом лирском опису контрастирају два потпуно супротна лица Београда – лепо и ружно, старо и ново, привлачно и одбојно, ведро и суморно, отмено и простачко, профињено

и грубо, неговано и запуштено, питомо и дивље, цивилизовано и варварско – као што се у *Ламенију над Београдом* Црњанског Београд песникове младости и његових патриотских идеала контрастира атмосфери и расположењу његовог егзилантског амбијента. Уз то, што је примећено у Бабићевом поговору:

И Магарашевић, попут Црњанског у *Ламенију*, поетску слику Београда гради из стања својеврсне изгнаности – која овде није географска и политичка, али јесте психолошка и емотивна, одређујућа за његово посматрање прошлости и садашњости, историје, народа, лепоте, себе.

Само што је код Магарашевића реч о трајном, унутрашњем изгнанству, о изабраном идеолошком, вредносном и уопште духовном опредељењу, о верности предачкој светосавско-доситејској грађанско-просветитељској културној традицији, у њеној савременој модернистичкој верзији. Отуд се на свим поменутим местима Магарашевићевог медитативно-лирског прозног *ламенија* препознаје рукопис песника *Појодака за вучије и друге очи, Сенки бесмртносци, Сјаја Вавилона, Зајонейи вечносци, Варварије, Нашеј врлој домаћеј свеи, Досијејевој хода...*

Мотив баште није случајно постао централни мотив Магарашевићевих записа, његових запажања и размисљања о старом Београду. Било збрисане с лица земље, затрте у темељима мастодонтских бетонских грдосија и опстале тек у креативном сећању, било укоровљене, мемљиве, запуштене и пуне, привлачне тек за „лугајуће око песниково“, врачарске, неимарске и ине старобеоградске баште саме су собом контраст извесне уништене својствености и новонастале безличности, као и симбол, статусни симбол у широј урбаној средини, ишчезлог, тачније насилно урушеног света из којег израстају и пишчеви друштвени корени. Као заштићен и култивисан физички простор – испуњен „вегетабилним духом природе“ и неретко оплемењен лепотом уметности – башта је и амбијент интимног угођаја породице и скровито стециште друштвености. У тескоби урбане свакодневице и катастрофичности савременог света она је, такође, и својеврсно психолошко прибежиште: „Цветна башта и њено неговано зеленило држе људску мисао изнад туге над јадима стварности и недаћама које харају светом“. И, најзад, као и раскошни дворски паркови, само у малом, старе београдске баште у Магарашевићевим записима носе и нешто од архетипске симболике Рајског врта и благодатне чистоте првородног живота у њему. Само, ток збивања о којима Магарашевић медитира у својој евокативној причи – поготову, проширимо ли мотив баште на ареал целог Београда, као што то он и сâм чини – одвија се, у ствари, у смеру обрнутом од оног којим се креће у архетипској, библијској протопрочи. Наиме, наш писац не ламентира, попут библијског наратора, над чињеницом прародитељског грехопада

и последичном казном, већ над ишчезавањем саме баште, коју су уништили човек и време, без неког видног сагрешења. Из садржине и тока евоцираних збивања увиђамо две битне ствари: прво, да се оно не одвија по вољи Творца, него по вољи његовог вечног опонента; и друго, природу и смисао сећања, којем дугујемо и евокативну основу Магарашевићевих лирско-медитативних и наративних записа.

Сећање је, разуме се, и у Магарашевићевим записима оно што по својој природи примарно јесте – психолошки феномен: преданост душе минулом времену, спонтано буђење личне, породичне и ма које колективне прошлости. А што је прошлост које се писац сећа ближа тренутку говора о њој, као у неким записима последњег круга *Београдских баџића*, то и сећање на њу већма чува изворна психолошка и емотивна својства, са интенцијом да своје садржаје и однос према њима сачува као аутентичну информацију. Спонтано или организовано, сећање је код Магарашевића, такође, призив и својеврсно освешћење искуства, егзистенцијалног и духовног, по личној/аутобиографској и историјској вертикали. Оријентисано на дубљу колективну прошлост или на присуство отишлих блиских у нашем животу, као у запису „Да ли смо напуштени?“, сећање постаје онтолошки темељ нашег постојања у времену и свету. А када је реч о овом првом, пратимо већ у насловном запису како питање „Где је сећање?“ / „Dove sta memoга?“ , попут какве платонистичке штафете, од Кавалкантија преузима Данте, од Дантеа Паунд, од Паунда, већ у посебним варијацијама евокације Рајског врта, Т. С. Елиот, од Елиота Црњански, од Црњанског писац ових медитација, сваки у чежњи превазилажења своје самозадовољне савремености, мање-више, „у лагоди вашарској опростачене“, и у емнинентно песничкој тежњи да се призивом срећног прапочетка домогне вечне лепоте и неупитног смисла постојања.

Загледан у себе до самог прага личног сећања и аргусовски усредсређен на небројене ругобе, немар, примитивизам и осиноност савременог Београда наспрам грациозности, склада, отмености и мере, сачуваних у промишљеном носталгичном сећању, Мирко Магарашевић исписује и ове медитативно-лирске, ретке, као и своје толике песничке књиге, на подразумљивом фону тога високог стваралачког идеала.

Изазови савремености, пријатни и непријатни, главна су препрека сваком сећању, а сан његов најпоузданији коректив у човековој свести. (Чим неко сећање стане да попушта, ми га уснимо.) Стога би, можда, и за читаоца Магарашевићевих *Београдских баџића* било делотворније да је само уснио све што је у њима записано. Тако би се пре и брижљивије замислио над оним што несумњиво заслужује нашу најозбиљнију пажњу.

Марко ПАОВИЦА